

UDK 355.426 (436.1) "1683"
Izvorni naučni rad

VENECIJA I OSMANSKA OPSADA BEČA (1683)*

Marija Kocić

Filozofski fakultet, Beograd, Republika Srbija

Odluka Porte da se umeša u sudbinu Imre Tekelija dočekala je ishod pod zidinama Beča. Ovo je predstavljalo drugi pokušaj u njenoj istoriji (prvi 1529) da se domogne habsburške prestonice. Nakon što je Beč odbranjen, Leopold I (1658-1705) odlučio je da nastavi rat sa Osmanskim carstvom, ujedinjen u savez poznat kao Sveta liga. Time je počeo kao Veliki turski ili Bečki rat. U radu je analiziran stav mletačke oligarhije i javnosti prema opsadi Beča i prve reakcije nakon povlačenja Osmanlija. Ovi događaji, kako je vreme pokazalo, bili su od presudne važnosti prilikom donošenja odluke da se Venecija priključi Ligi, i uđe u sukob s Portom poznatom kao Morejski rat (1684-1699). Istraživanje je utemeljeno na do sada neobjavljenoj građi iz Državnog arhiva u Dubrovniku (DAD), koja obuhvata prepisku Miha Sorkočević-Bobaljevića i dubrovačkog Senata.

Ključne reči: Venecija, Osmansko carstvo, opsada Beča 1683, Frijuli, Dalmacija

Vesti o pripremama osmanske vojske 1682. pojedini senatori u Veneciji doživeli su kao potencijalnu opasnost. Finansijske teškoće u koje je ova država zapala navele su ih da odluče da dirnu u fondove, koji su držali upravni sistem.

* Rad je rezultat istraživanja u okviru projekta *Modernizacija Zapadnog Balkana* (ev. br. 177009), koji finansira Ministarstvo nauke, prosvete i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Sukob između providura flote Kverinija i providura Gradeniga nastao je u vezi sa prodajom dubrovačkog kapitala deponovanog u mletačkoj kovnici (zecca).¹ Miho Sorkočević-Bobaljević ovaj sukob u tom trenutku nije dovodio u vezu sa osmanskim pripremama i bojaznima, koje su one izazvale u Veneciji.² Međutim, u Veneciji su sa nestrpljenjem očekivali svako pismo iz Carigrada, nastojeći da proniknu u naredni potez Porte.³ Premda ga je to koštalo položaja, Gradenigo nije posustao u nameri da dobije dozvolu za prodaju 3.000 dukata “pod uslovima koji su vladali u banci”⁴

Početakom 1683. u Veneciji su sa dodatnom merom opreza motrili na svaki pokret vojske Luja XIV (1643-1715), čiji su loši odnosi sa Đenovom pretili da poremete krhku ravnotežu u Italiji.⁵ Olakšavajuću okolnost po Veneciju

¹ DAD, Lett. e Relazioni fil. LXVIII, No. 2096, 184.

² Miho Sorkočević-Bobaljević je u svojstvu ambasadora proveo dugi niz godina u Veneciji. U dokumentu iz 1657. pominje se kao “naš [dubrovački] građanin koji trguje u Veneciji”; Nazečić S. 1959. 61. Državna kovnica Ceka (Zecca) nalazila se u centru Venecije, nedaleko od Biblioteke sv. Marka, prema Velikom kanalu. Na malom rastojanju od nje bila je krajem XVI veka podignuta nova zgrada Prokuratorije sv. Marka. Izgrađena kao, mešavina tri stila dorskog, jonskog i korintskog birana s ukusom, kovnica je predstavljala blistavi izraz pozne renesanse, sposobne da u antičkoj umetnosti pronade estetski smisao. Grandiozno zdanje visoko 66, dugačko 300 i široko 120 stopa, postalo je središte svih finansijskih operacija Venecije. U njenoj blizini nalazila se stara zgrada Prokuratorije sv. Marka, a malo dalje i centralno mesto Serenisime Piazza, odnosno Trg sv. Marka. Najlepša četvrt Venecije, koja je svoj izgled formirala u vreme najvećeg uspona države, protezala se do Velikog kanala. U ovom okruženju vesti su se brzo širile, a državne tajne retko ostajale sačuvane u najužem krugu njihovih čuvara; Sansovino F. 1663. 314-315.

Poslujući u takvom ambijentu, Miho Sorkočević-Bobaljević spadao je u red najbolje obavještenih ljudi o prilikama u ovom gradu. Iz tog razloga njegova prepiska pruža dragoceni izvor podataka za političku istoriju epohe, ali i za istraživanje pojedinih institucija s kojima je održavao kontakte. Kako su donete odluke prepričavane u širem krugu oligarhije, kroz pisma ovog dubrovačkog emisara može se nazreti i raspoloženje koje je u jednom trenutku preovladalo u njoj.

³ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 184.

⁴ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 186. Gradenigo se povukao sa položaja u kovnici, ostavši aktivan u Magistratu; DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096: 187. Spor je potrajao do juna, kada je bilo odlučeno da se pomenuti iznos proda po kamati od 5%, a ne kao što je prvobitno nuđeno 4%; DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 188.

⁵ Francuska se u ovom periodu nije odrekla aspiracija prema Italiji, čiji je najglasniji zagovornik bio vojni ministar Luja XIV Luvoa. Ovo predstavlja percepciju koju je tokom dužnosti ambasadora Venecije na dvoru francuskog kralja stekao Domenico Kontarini (1673-1676). Jedina

predstavljala je odluka Luja XIV da traži od pape posredovanje u sukobu sa Austrijom.⁶ Jednu od reakcija na dešavanja u Ugarskoj predstavljala je namera mletačkih vlasti da uvedu ograničenje na slobodnu plovidbu (*libera pratica*). Pet Senatora za trgovinu⁷ planiralo je početkom aprila 1683. da uvede ovo ograničenje na Korčuli.⁸

U aprilu je Venecija počela da reaguje na dešavanja koja je izazvao pokret sultanove vojske prema Ugarskoj. Izdata je naredba da se pripreme marcilijane i druge vrste brodova za prevoz municije, provijanta i 4.000 vojnika u Dalmaciju. Na sednici Senata održanoj 8. aprila 1683. izabran je vanredni providur za Dalmaciju, na koga je pala odgovornost za odbranu ove provincije.⁹ Sa transportom municije i vojnika nastavljeno je tokom maja, a javila se i ideja o imenovanju vanrednog providura u Kotoru.¹⁰ Vanredne providure (*provveditore straordinario*) Venecija je imenovala u vreme rata. Bili su zaduženi za rešavanje tekućih vojnih pitanja i vođenje ranih operacija. Odluka da se u vreme kada rat nije bio objavljen imenuju vanredni providuri u najboljoj meri

njegova relacija do sada objavljena predstavlja izveštaj podnet Senatu 28. maja 1680, koji je on, kao poznavalac prilika u Versaju, bio pozvan da sastavi. Ona donosi značajne podatke o prilikama u Francuskoj, njenoj spoljnoj politici i odnosu prema pojedinim državama iz njenog okruženja. Kontarini, takođe, nije propustio da komentariše stanje prihoda, vojske i mornarice Luja XIV. Izveštaj u najvećoj meri odražava stanje u Francuskoj na izmaku osme decenije XVII veka; Barozzi N. – Berchet G. 1863. 312-347.

⁶ Miho Sorkočević-Bobaljević povodom toga 2. aprila 1683. piše: "Il Re di Francia si è espresso di rimattar nel arbitrio deli Pontefice la differenza passa con la austriaci mà si tiene che ciò si più per apparenza che di far la pace"; DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 184.

⁷ *Cinque Savij alla Mercanzia* – u doslovnom prevodu Pet senatora [zaduženih] za trgovinu, najznačajnije telo za trgovačke poslove u Veneciji. Imenovano je od pripadnika Senata, dok su se njegove kompetencije odnosile na regulisanje uvoznih i izvoznih taksi, zabranu izvoza ili uvoza određenih artikala i sl. Ovo telo konsultovano je prilikom svih odluka vezanih za poslovanje određene luke na Jadranskom moru. Ono je svojim odlukama davalo glavne smernice ekonomskoj politici Venecije prema susednim i ostalim državama. Takođe, konsultovano je i prilikom zavođenja sanitarnih propisa u slučajevima epidemije, najčešće pojave kuge. U tome je zajedno sa Magistrato al Santà preduzimalo određene mere. Od kraja XVII veka poverena mu je i dužnost izbora konzula.

⁸ "Qui hoggi (...) han[n]o sospeso di far bolette di Ragusa d' ordine di s[igno]ri 5 Savij e percio ha bisognato che faccia le bolette di corzola di alcune robbe che manda"; DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 186.

⁹ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 186.

¹⁰ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 187.

oslikava strah koji je među senatorima zavladao od potencijalnog osmanskog napada. U tim okolnostima Kotor i njegova okolina, kao najjužniji posed Venecije na Jadranu, postajao je najugroženiji. Odnosi Francuske i Đenove dovedeni su na ivicu rata kada je francuska flota u maju napala i opljačkala đenovljanski galeon, poslat u Španiju da traži pomoć od 30 ratnih brodova.¹¹ U isto vreme rešavanje sukoba u Zemuniku preneto je na Portu,¹² čime je Venecija nastojala da dokaže svoj pomirljiv stav.

Pokret Osmanlija prema Beču, koji su pratile sa većim ili manjim interesovanjem sve evropske države, podgrevaio je atmosferu turkofobije, koja je umela da se u potrebno vreme raspali Evropom. Prema uslovima Lige, carska strana obavezala se da u Ugarsku krene sa 60.000 vojnika, a poljski kralj Jan III Sobjeski (1674-1696) sa 40.000 boraca.¹³ Ujedinjene savezničke snage nastojale su da spreče napredovanje Osmanlija zaposedanjem komunikacija.¹⁴ Entuzijazam iz dana sklapanja Lige naprasno je nestao pred ordijom koja se približavala Beču.¹⁵ Osmanska strana nade je polagala u ustanak ugarskog plemstva, koji je predvodio Imre Tekeli.¹⁶ Dodatnu napetost izazivalo je mešanje Francuske, koja je uvek uspevala da pronađe stranu koju će podržati u sukobu sa glavnim rivalom. Ovog puta njen adut bio je Tekeli, za koga je Luj XIV predlagao da mu se ustupi neka kneževina na upravu.¹⁷

Osmanska vojska u brzom napredovanju početkom jula prešla je reku Rabu, prinudivši habsburški dvor da se preseli u Linc.¹⁸ Domenico Kontari-

¹¹ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 187.

¹² O događaju u Zemuniku septembra 1682. godine videti: Десница Б. 1991. 131-138. Ovo potvrđuje i građa objavljena u: Десница Б. 1950. doc. 300, 245-247; doc. 302, 247-248.

¹³ Jačov M. 2001. 217-231.

¹⁴ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 193.

¹⁵ Iako su pregovori o savezu povedeni 1682, Sveta liga je svečano potpisana 31. marta 1683.

¹⁶ Lodge R. 1908. V, 338-371, 357; Самарцић Н. 1992. 57-60.

¹⁷ Fiedler J. 1867. 242.

¹⁸ Sa događajima u Beču Venecija je upoznata preko pisma njenog ambasadora na dvoru Leopolda I, koje je stiglo u Veneciju 12. jula 1683. Miho Sorkočević-Bobaljević bio je upoznat s njegovim sadržajem: "E capitato da Vienna in 4 Giorni un corriere spedito del s[igno]re Ambasciator Veneto in Senato con aviso che i Turchi havevano Velicato il fiume Rabb e che li Ungheri ch' erano nel esercito imperiale s' erano uniti e ribelatisi al Imperat[o]re e have[v] ano dato adesso a tre regimenti di Cavalaria che li erano vicino e poi unitisi con l' esercito ottomano e che in q[ues]to fatto erano morti li Colonoelo Rabbata e Colonoelo Con[te] di Savgia

ni, koji je iskusio sve užase opsade, susreo se s caricom Elenorom u trenutku dok su kočije sa stvarima bile spremne da napuste Beč. Razgovor obavljen na brzinu razrešio je mletačkog ambasadora dužnosti.¹⁹ U prinudnom progonu prema Lincu carska porodica bila je prinuđena da jednu noć prespava na slami.²⁰ Iako su pojedinci gajili nadu u mogućnost odbrane Beča, sve njih plašila je odlučnost osmanskih zapovednika. Domenko Kontarini primetio je da je “slepa pohlepa za zlatom” gonila velikog vezira u osvajanje ovog grada.²¹ Osmanski vojnici uvek su u ovakvim prilikama ohrabrivani da izdrže u opsadi, tokom koje im je podgrevana nada da će moći da pljačkaju nakon osvajanja.

U odsustvu cara vlast u Beču preuzelo je telo, kome je poverena odbrana grada.²² Civilna vlast poverena je grofu Gasparu Oderku, a vojna Ruđeru Ernestu, grofu od Štaremberga. U gradu se nalazio odred pešadije od 2.200 boraca, 14.000 pešaka i mali broj konjanika. Uskoro je povučena efektivna, do tada stacionirana na jednom ostrvu na Dunavu, tako da je ukupan broj branilaca porastao na 40.400 ljudi.²³ Očekujući da će Osmanlije prvo napasti gradske zidine, pristupilo se izgradnji palisada. Napeto raspoloženje među braniocima tokom prvih dana opsade pojačao je požar izazvan ljudskom nebrigom. Vatra koja je zahvatila značajan deo grada oštetila je i kuću Domenika Kontarinija, koji je tom prilikom ostao bez nameštaja.²⁴

Dok je osmanska vojska napredovala prema Beču, vlasti u Veneciji nastavile su da se drže oprezno. Tokom maja uveliko je prebacivana vojska

e a tal aviso l' Imperatore con l' corte erano fugiti da Viena e tene[va]no ritirati à Linz”; DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096: 193.

¹⁹ Fiedler J. 1867. 243

²⁰ Foscarini M. 1722. 111.

²¹ Fiedler J. 1867. 245

²² Opsežna studija koja se odnosi na opsadu Beča: Stoye J. 2007.²; pored toga i: Самарцић Н. 1992. 60-61 (ovde je navedena dodatna literatura).

²³ Prema Nikoli Bereganiju, Fridrih Sigismond od Štaremberga 12. jula povukao je 14.400 vojnika sa ostrva Sikjut, zbog čega je ukupna efektivna na koju je pala odbrana grada porasla na pomenutih 40.400 vojnika; Beregani N.1698. I, 29.

²⁴ Foscarini M. 1722. 111

u Frijuli,²⁵ s čime je nastavljeno i kasnije.²⁶ Pokret osmanske vojske nije ostavio stanovnike Venecije ravnodušnim.²⁷ Vesti da su Osmanlije prešle Rabu uputivši se prema Beču doneo je u grad glasnik koga je poslao Domenico Kontarini. Na taj način javnost Venecije upoznata je sa dešavanjima u Beču, begstvu carske porodice u Linc i o smrti uglednih vojskovođa, među kojima i pukovnika Rabate.²⁸ Ovo je uticalo na Senat da uveče 15. juna 1683. izabere proslavljenog junaka iz doba Kandijskog rata (1645-1669) Frančeska Morozinija za generalnog providura u Frijuliju.²⁹ Opsada Beča počela je 13. jula 1683.³⁰ U Veneciji su se uzdali u istrajnost njegovih stanovnika da izdrže opsadu, jer su raspolagali vestima da je grad dobro snabdeven provijantom i municijom. Kako je Sorkočević-Bobaljević primetio, na vesti da je počela opsada Beča Venecija je prestala da šalje trupe u Dalmaciju.³¹ Počela je da se približava papi Inocentiju XI (1674-1689) uz posredovanje kardinala Pjetra Otobonija.³² Naime, Venecija je došla u sukob sa papom zbog rešenosti da u upražnjene biskupije na svojoj teritoriji postavlja kandidate bez prethodnog odobrenja Vatikana.

Poljski kralj primio je u Krakovu blagoslov papskog nuncija Opićija Pavličina, nakon čega je krenuo u pomoć opsednutom gradu. Od ugovorenih 40.000 vojnika sa sobom je poveo 20.000. U međuvremenu su se bavarski i saksonski izbornici pojavili sa trupama. Svako od njih doveo je pod Beč 10.000 vojnika, dok su gradovi u Frankoniji iz sopstvenih sredstava opremili 8.000 ljudi. Jedinu pomoć Osmanlijama predstavljalo je pojačanje budimskog beglerbega, koji je sa 7.000 vojnika stigao neposredno pred bitku na brdu Kalemberg. Nakon toga stiglo je hrišćansko pojačanje, koje je doveo Jan III

²⁵ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 187.

²⁶ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 193.

²⁷ Miho Sorkočević-Bobaljević o ovome je pisao: "Questo Governo non vive senza qualche agressione e manda delle militie in Friuli"; DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096: 193.

²⁸ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 194, 2096. i 195. Po pojedinim istoričarima, Leopold I sa porodicom napustio je Beč 7. jula; Beregani N. 1698. I, 26.

²⁹ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 193.

³⁰ Beregani N. 1698. I, 30.

³¹ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 194.

³² DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 195. Kardinal Pjetro Otoboni kasnije je postao papa pod imenom Aleksandar VIII (1689-1691). O tome: Коцић М. 2012. 310-311.

Sobjeski. Ovo potvrđuje i Mikele Foskarini, prema kome se „12. septembra pojavilo hrišćansko znamenje na vidiku opsednutog grada”.³³

Borba na brdu Kalemberg 12. septembra 1683, original u: Museen der Stadt, Wien

U odsudnoj bici do koje je došlo toga dana u centru hrišćanske vojske nalazili su se izbornici Bavarske i Saksonije, pojačani vojskom kneza Valdeka.³⁴

³³ Foscarini M. 1722. 117. Opsada Beča i stanje u Ugarskoj predstavljaju događaje koji su privukli veliku pažnju javnosti i onih pojedinaca koji su nastojali da pišu istoriju toga doba. Početkom Velikog turskog rata pojavilo se nekoliko historiografskih dela zaokupljenih tim zbivanjima: Lopez M. 1688. (prva knjiga obuhvata dešavanja vezana za odbranu Beča i ratovanje u Ugarskoj tokom 1683. i 1684); Beregani N. 1698, (prvi deo obuhvata period od 1683-1684. i donosi značajne podatke o opsadi Beča). Opus Simplificijana Bizozzerija, takođe, predstavlja značajan doprinos rasvetljavanju prilika u Ugarskoj i dešavanjima u Velikom odnosno Morejskom ratu. Dela koja se odnose na opis prilika u Ugarskoj i susednim teritorijama predstavljaju i: Bizozzeri S. 1686.a; Bizozzeri S. 1686.b.

³⁴ U Veneciji su vesti o ovim događajima stigle preko glasnika koji je došao iz Insbriuka. U ovoj verziji najveći značaj za odbranu Beča pripisan je vojvodi od Lorene: “Il Duca di Lorena ha introdotto nella Città quello ha volsuto e delle militie e di vitovaglie e di munitione di guerra e poi unito con li Polachi si è messo e seguitar li Turchi fuggitivi (...)”; DAD, Lett. e

Nakon nekoliko sati okršaja Osmanlije su bile prinuđene na povlačenje. Oni su tokom trajanja opsade izgubili 70.000 ljudi.³⁵ Po pojedinim mišljenjima, okršaj na brdu Kalemberg nije bio toliko krvav koliko se očekivalo.³⁶ Veliki vezir Kara Mustafa-paša Čuprilić naredio je, dok je vojska bila u povlačenju, da se zadave trojica vezira. Među pogubljenima bio je budimski beglerbeg Ibrahim-paša, koji je optužen za loše vođenje operacijâ.³⁷ Pojedini historičari, međutim, sumnjali su da je iza tog čina stajala mržnja velikog vezira prema Ibrahim-paši.³⁸

Pismo poljskog kralja napisano 14. septembra u Beču stiglo je u Veneciju 18. septembra 1683.³⁹ Njega je u Veneciju doneo sekretar Jana III Sobjeskog Tomas Talenti, koga je kralj Poljske poslao u Vatikan sa barjakom velikog vezira Kara Mustafa-paše, uzapćenom u borbi.⁴⁰ Ovim pismom Jan III Sobjeski apelovao je na Veneciju da uzme učešće u novom pokušaju da se proteraju Osmanlije. Podstaknut time, Senat je preporučio svom ambasadoru u Beču Kontariniju da istraži dalje namere Leopolda I. Vest o uspehu pod Bečom poslužila je kao povod za veliko, mahnito slavlje čije su prve žrtve bili osmanski trgovci, smešteni u delu grada specijalno izdvojenom za njih (Fondaco dei Turchi).⁴¹ Pjetro Garconi, koji se trudio da svoje delo istakne

Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096: 196. Miho Sorkočević-Bobaljević napisao je istog dana još jedno pismo gde je detaljno opisao tok opsade; DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 197, 197, 198. i 198. Ovaj dokument potvrđuje da je do bitke došlo 12. septembra. Videti f° 197, gde je navedeno da je bitka između poljske vojske i vojvode od Lorene pojačanih drugim nemačkim kneževima sa Osmanlijama trajala osam sati.

³⁵ Kamilo Kontarini (koji je detaljniji u opisu opsade Beča) zabeležio je da je tom prilikom poginulo oko 60.000 Turaka, dok se veliki vezir povukao sa bojišta sa 49.000 boraca; Contarini C. 1710. I, 189. Prema pojedinim procenama tokom opsade stradalo je 16.000 stanovnika i vojnika; Beregani N. 1698. I, 74.

³⁶ Foscarini M. 1722. 117.

³⁷ Contarini C. 1710. I, 193

³⁸ Foscarini M. 1722. 121

³⁹ Njegov sadržaj zahvaljujući Mihi Sorkočević-Bobaljeviću dostavljen je u Dubrovnik; DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 198.

⁴⁰ Beregani N. 1698. I, 88.

⁴¹ *Fondaco dei Turchi* bio je uređen po ugledu na prvi takav funduk u Veneciji namenjen nemačkim trgovcima po kojima je dobio ime (Fondaco dei Tedeschi). Kako su privredne veze između Venecije i Osmanskog carstva intenzivno razvijane, to se u sklopu poslovanja osmanskih trgovaca nametnula potreba da pojedini od njih borave u Veneciji, gde su završavali svoje poslove. Oni koji su se odlučili za ovakav život morali su da stanuju u određenom delu

objektivnošću, nije mogao da prećuti omalovažavanje osmanskih trgovaca, kojem su od mletačke svetine bili izloženi. Međutim, on se zaustavlja na ovoj uzgred datoj opasci, bez namere da detaljnije pojasni njihov položaj tih dana u Veneciji.⁴²

Napetost u mletačko-osmanskim odnosima proizveo je incident do koga je došlo 1680. Navedene godine Senat je odlučio da na mesto dotadašnjeg baila u Carigradu Frančeska Morozinija (1675-1680) imenuje Pjetra Ćivrana, viteza i prokuratora sv. Marka. Ćivrano je za Carigrad otputovao praćen sa dve ratne galije i tri trgovačke, na kojima je bila ukrcana roba velike vrednosti.⁴³ Nakon prispeća prema optužbama osmanskih vlasti roba nije prošla carinu, već je odneta u kuću baila. Pjetro Ćivrano primljen je u prvu audijenciju kod velikog vezira, kojoj je po tadašnjim običajima Porte prisustvovao i Morozini. Od baila je traženo da plati 50 kesa, odnosno 25.000 reala, kao odštetu osmanskoj državi za robu koja je ostala neocarinjena.⁴⁴

Postojao je još jedan, možda i čvršći povod, koji je podstakao Portu da oštro reaguje. Boravak pomenutih brodova iskoristilo je hrišćansko roblje da

grada. Izgleda da su kasnije trgovci koji su dolazili iz Osmanskog carstva zaposeli mesto gde se nalazio Fondaco dei Tedeschi. Na ovo je uticalo više faktora. U prvom redu trgovina sa Nemačkom je tokom XVI veka zapala u krizu, dok je značajno ojačala trgovine sa osmanskom državom. Dokaz toga je da Frančesko Sansovino u detaljnom opisu Venecije pominje Fondaco dei Tedeschi, ali ni na jednom mestu ne pominje Fondaco dei Turchi. Sansovino F. 1663. 66. Iako Sansovinovo stvaralaštvo pripada kraju XVI veka, ova knjiga dragocena je zbog dopuna koje je u nju uneo opat Martinuci, a obuhvata promene u urbanoj strukturi Venecije tokom prve polovine XVII veka.

⁴² Garzoni P. 1720. 32-33.

⁴³ Nikola Berégani u svom delu tvrdi da je novi bailo otputovao u Carigrad sa dva ratna galeona na kojima je bila dragocena roba, pre svega skupocene tkanine protkane zlatom, po kojima je Venecija bila poznata. Roba na tim brodovima vredela je 400.000 reala, što je i nateralo emina carine Husein-agu da reaguje; Berégani 1698. I, 112. Od ovog istoričara potiče detaljnija verzija o transportu mletačke robe i sukoba oko naplate carine. Takođe i Mikele Foskarini pominje da je novog baila u Carigrad pratilo dva ratna broda; Foskarini M. 1722. 82. On, međutim, potpuno previđa događaj sa eminom carigradske luke (Galata) i slučaj sa neocarinjenom mletačkom robom.

⁴⁴ Ovo vreme obeležilo je insistiranje predstavnika osmanskih vlasti po provincijama u kojima su evropski trgovci razvili poslovanje na "iznuđivanje" dodatnih poreza, što je vršeno preko poreske kategorije avanije. Moguće je da je pozadina ovog incidenta upravo rešenost Porte da od nacija koje su posedovale kapitulacije izvuče što više novca. Tih godina su prinudno oporezovani i nizozemski, francuski i engleski trgovci. O ovome detaljnije u: Kocić M. 2013. (u štampi).

na njima nađe utočište. Stotinjak robova sklonilo se na dve mletačke ratne galije usidrene u luci, spremno da otplovi za Veneciju. Na njima je trebalo da se ukrca i bivši bailo Morozini. Međutim, njegova bolest neočekivano se pojavila, davši vremena Osmanlijama da reaguju. Vlasnici roblja prvo su se za odbeglim robovima dali u potragu. Zatim su se obratili ćehaji velikog vezira, dok problem na kraju nije dospao na Portu. Ovo je nateralo najviše predstavnike vlasti da naredi potragu, ali se uskoro, kako su pojedini sumnjali, ispostavilo da se na dve mletačke ratne galije nalaze traženi robovi. Porta je pretila da će sporne brodove konfiskovati, dok je krivica pripisana kapetanu Alesandru Bonu. Mlečani su se pravdali činjenicom da je kapetan jednog broda koji je primio roblje Napolitanac, a ne Mlečanin. Sve ovo nije umirilo Portu. Da bi se izbegao dalji sukob, bailo je ponudio 100 kesa novca vezirima. Ovaj incident, međutim, uticao je da se uskoro okonča služba Pjetra Ćivrana na Porti.⁴⁵ Prema odluci Senata, za novog baila izabran je Batista Donato. U trenucima kada je evropska javnost bila uzrujana uspehom hrišćanske vojske u odbrani Beča Senat je maja 1683. poslao sekretara Veća desetorice (*Consiglio di Dieci*)⁴⁶ Đovanija Kapela s novcem u Carigrad.⁴⁷ Na ovo su se nadovezale i nevolje koje je proizvela pobuna u Zemunik u septembra 1682, ali i nova pobuna morlačkog stanovništva u Dalmaciji, koja je izbila u približno vreme kada se oko Beča vodila odsudna borba.⁴⁸

⁴⁵ Garzoni P. 1720. 41-43.

⁴⁶ Veće desetorice se u mletačkom sistemu vlasti pojavilo početkom XIV veka (oko 1310). U njega su ulazili pripadnici Velikog veća (*Maggior Consiglio*). Najznačajnija njegova funkcija svodila se na nadzor nad sigurnošću. Formirano je u trenutku krize, kada su mu bili povereni u dužnost posebni poslovi (smaknuće nepogodnih političkih kandidata, uhođenje i sl.) pod izgovorom odbrane državnih interesa.

⁴⁷ Garzoni P. 1720. 45-46. Nešto drugačiju verziju nudi: Foscarini M. 1722. 83-85. Međutim, prema Foskariniju, Porta je na ime odštete od Venecije tražila 75 kesa novca. O verziji koja ne odstupa mnogo od ovde navedene videti: Battaglini 1711. 123. Bataljini ističe posebno momenat da je roblje na glasine da stižu dva mletačka ratna broda napustilo gospodare. Tri mletačka trgovačka broda i sukob oko plaćanja carine on ne pominje. Izgleda da je već u to vreme zbog događaja u Ugarskoj u Veneciji rastao oprez koji je doveo do toga da se Senat reši da utvrdi neke strateški važne tvrđave u Terafermi, ali i na Krfu; Isto. 122. Kapelo je poslat na Portu pre 26. maja 1683, o čemu svedoči pismo Mihe Sorkočevića-Bobaljevića; DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 187. Izgleda da ovaj Dubrovčanin nije bio detaljno upoznat sa prirodom njegove misije, jer ne pominje da je poneo novac na Portu.

⁴⁸ O ovome: Коцић М. 2012. 45-66.

Komplikovani odnosi u Italiji navodili su savremenike da očekuju da će se francuski kralj umešati u njihovo rešavanje. Duže vreme Luj XIV je njemu svojstvenom istrajnošću vršio pritisak na Đenovu. U tu svrhu naredio je da se flota koja je plovila za Gijenu hitno vrati u Tulon. Pokret francuske vojske pokazao se kao idealan povod za vojvodu od Mantove da zatraži od vojvode Modene povratak Koređa (*Coreggio*).⁴⁹ Strahovalo se da će se u njihov sukob umešati i Luj XIV. U međuvremenu je Španija dala pozitivan odgovor Đenovi na traženu pomoć. Španska flota uplovila je oktobra u Tirensko more, dok je u Milanskom vojvodstvu naoružano 13.000 vojnika.⁵⁰ Prema drugim vestima, milanski vojvoda naoružao je 15.000 vojnika, koji su trebali da spreče Francuze ukoliko reše da se ulogore u Mantovi.⁵¹ Španija je rešila da brani Luksemburg, zbog čega je krajem 1683. objavila rat Luju XIV. Ubrzo nakon toga Luksemburg je opsela francuska vojska.⁵²

Pobeda koja se uskoro pretvorila u napeto iščekivanje narednih poteza hrišćanskog saveza nagnala je velikog vezira da se 14. septembra povuče u Budim. On je pod komandom imao 40.000 vojnika, što je bilo nedovoljno za okršaj sa hrišćanskom vojskom.⁵³ Osmanska vojska 18. septembra krenula je prema Rabi, kada je veliki vezir Kara Mustafa-paša naredio da se pogubi Ibrahim-paša. Goneći neprijatelja, poljska vojska prešla je kod Presburga Dunav, na pontonskom mostu napravljenom od brodova. Nedaleko od Parkanja ona se 7. oktobra sukobila sa Osmanlijama. Sigurne katastrofe Poljake je spasila konjica koju je doveo Karlo od Lorene. Ona je 9. oktobra porazila Osmanlije. Tom prilikom osvojeni su Parkanj i Ostrogon. Kara Mustafa-paša, umesto da brani Ostrogon, nastavio je sa povlačenjem prema Osijeku i Beogradu. Za gubitak Ostrogona veliki vezir okrivio je Imre Tekelija, koji je zbog tih optužbi morao da otputuje u Jedrene, kako bi se opravdao pred sultanom.⁵⁴

Napredovanje francuske vojske kroz Flandriju pretvorilo se u niz čarki, koje su je sprečavale da brže napreduje.⁵⁵ Inocentije XI obratio se drugim

⁴⁹ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 196.

⁵⁰ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 199.

⁵¹ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 201.

⁵² Hassall A. 1908. V, 32-63, 48-49.

⁵³ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 199.

⁵⁴ Lodge R. 1908. V. 363-364.

⁵⁵ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 201.

vladarima sa namerom da ih privoli da se pridruže Svetoj ligi. Papa se nadao da će članovi Lige postati Luj XIV i Venecija. Papini pozivi naišli su na dobar prijem u Španiji i Đenovi.⁵⁶ Iako se o tome još uvek nije raspravljalo, do kraja oktobra među senatorima preovladao je stav „da se uđe u Ligu i ne pregovara sa Turcima”.⁵⁷ U to vreme počele su u Veneciju da stižu i prve vesti o pobuni morlačkog (vlaškog) stanovništva u Dalmaciji.⁵⁸ Oduševljenje koje je zavladao neposredno nakon osmanskog poraza pod zidinama Beča bez sumnje je uticalo da se među pripadnicima mletačke oligarhije pojavi stranka naklonjena ratu. Njeno jačanje uticalo je da se na Senatu na kraju reši na pristupanje Svetoj ligi, što je Veneciju odvelo u novi sukob sa Osmanskim carstvom poznatim kao Morejski rat.

Zaključak

Od prvih dana kada je javnost Venecije upoznata sa namerom Osmanlija da napadnu Beč sa interesovanjem i strahom pratila je kretanje njihove vojske. Već u to vreme u Senatu se izdvojila struja koja je u novom sukobu sa Portom prepoznala idealnu priliku da namiri račune za gubitke u Kandijskom ratu. Raspoloženje podgrevano u Veneciji tokom nekoliko kritičnih meseci 1683. variralo je od osećaja sopstvene ugroženosti (posebno za posede u Frijuliju i Dalmaciji) do prevladavanja želje da se vrati izgubljeno. Ugled Leopolda I, koji je znatno porastao nakon uspešne odbrane Beča, uticao je da politički delatnici u Veneciji u njemu prepoznaju saveznika uz čiju su podršku mogli da vrata teritorije izgubljene mirom 1669. Odbrana Beča i obećanja potencijalnih saveznika za Veneciju su predstavljali odlučujući momenat, koji je naveo na odluku da se priključi Svetoj ligi, što je za ishod imalo novi rat s Osmanskim carstvom.

⁵⁶ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 202.

⁵⁷ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 202.

⁵⁸ DAD, Lett. e Relazioni, fil. LXVIII, N° 2096, 202.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

a. Neobjavljeni izvori

Državni arhiv u Dubrovniku (DAD)

- Lettere, e Relazioni delle Commissioni del 1677-1685, Venezia, fil. LXVIII (No. 2096) (Miho Sorgo Bobali, 1683-4) (Lett. e Relazioni fil. LXVIII, No. 2096)

b. Objavljeni izvori

- Barozzi N – Berchet G. 1863. *Le Relazioni degli Stati Europei lette al Senato degli Ambasciatori Veneti nel secolo decimosettimo. Raccolte ed annotate. Serie II. – Francia. Volume III.* Venezia: Dalla Prem. Tip. di Pietro Naratovich, edit.
- Десница Б. 1950. *Историја котарских ускока*, I. Београд: САН.
- Fiedler J. 1867. *Die Relationen der Botschafer Venedigs über Deutschland und Österreich im seibzehnten jahrhundert I*, [ed.] *Fontes Rerum Austriacaerum. Diplomatarie et Acta XXVII.* Wien: Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof-und Staatsdruckerei.

LITERATURA

- Battaglini M. 1711. *Annali del sacerdozio, e dell' Imperio*, tom. IV. In Venezia: Presso Andrea Poletti.
- Beregani, N. 1698. *Historia delle Guerre d' Europa Dalla Comparsa dell' Armi Ottomane nell' Hungaria L'anno 1683*, vol. I-II. In Venetia: Apresso Bonifacio Ciera.
- Bizozeri S. 1686.a. *Notizia particolare Delo stato passato, e presente de' Regni d' Ungheria, Croatia, e Principato di Transilvania, Cioè Descrizione di tutti i Comitanti, Città, Fortezze, e Luoghi più insegni de' medesimi, loro sito, qualità, ricchezze, e Genio della Nazione, fatti d'arme, assedij, prese, e ripiese delle Piazze, Et Azioni più memorabili de' Regnanti, e Generali, che hanno comandato, ò militaton nelli stessi.* In Bologna: Per Gioseffo Longhi.
- Bizozeri S. 1686.b. *Ristretto Dell' Historia d' Vngheria, E singolarmente le cose occorseui sotto il Regno dell'Augusto Leopoldo Sino Alla Trionfante Presa Di Bvda.* In Bologna: Per Giacomo Monti.

- Garzoni P. 1720. *Istoria della Repubblica di Venezia in tempo della Sacra Lega Contra Maometto IV, e tre suoi Sucessori, Gran Sultani de' Turchi*. Venezia: Appresso Gio: Manfrè.
- Десница Б. 1991. Стојан Јанковић и ускочка Далмација. *Изабрани радови*, (пр.) Срђан Воларевић. Београд: Мала библиотека Српске Књижевне задруге.
- Jačov M. 2001. *La Europa trà conquiste Ottomane e Leghe Sante*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.
- Hassall A. „Forin Policy of Louis XIV (1661-97) u: *The Cambridge Modern History, vol. V: The Age of Louis XIV*, 1908. (pr.) Leathes S. M. – Ward A. W. – Pothero G. W. Cambridge: Cambridge University Press.
- Contarini C. 1710. *Istoria della Guerra di Leopolo Primo Imperadore e di Principi Collegati contro il Turco. Dall' Anno 1683. sino alla Pace I-II*. In Venezia: Appresso Michele Hertz, e Antonio Bortoli, 1710.
- Коцић М. 2012. Венеција и хајдуци у доба Морејског рата. Београд: Hesperiaeduo & Научно друштво за историју здравствене културе.
- Kocić M. 2013. *Put u evropsku diplomatiju: Osmansko carstvo od Beča do Karlovcu*. Beograd: Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture (u štampi).
- Lodge R. 1908. “Austria, Poland and Turkey”. *The Cambridge Modern History, vol. V. The Age of Louis XIV*. Cambridge: Cambridge University Press. 338-371.
- Lopez M. 1688. *Historia Delle passate, e correnti Guerre d'Vngaria Cominciando dalla Nascita, e Ribellione d' Emerigo Techli, Liberatione di Vienna, espugnatione di Buda, con l' altre fattioni sucesse, e progressi fatti dall' Armi Cesaree Sino alla Resa della Città di Monacatz*, vol. I-II. In Napoli: a spese delli Socij Camillo Cavallo, e Michele Luigi Mutij.
- Nazečić S. 1959. *Iz naše narodne epike*, knj. I, *Hajdučke borbe oko Dubrovnika i naša narodna pjesma*. Sarajevo: Svjetlost.
- Самарцић Н. 1992. *Француска и Турска 1691–1687*. Београд: САНУ, Историјски институт, Посебна издања, књ. 28.
- Sansovino F. 1663. *Venetia. Città Nobilissima, et singolare. Descrittqa in XIII Libri. Con aggiunta di tutte le Cose Notabili della stessa Città, fatte & occorse dall' Anno 1580. sino al presente 1663. da don G. Martinioni*. In Venetia: Appresso Steffano Curti.
- Stoye J. 2007². *The Siege of Vienna. The Last Great Trial between Cross & Crescent*. London: Pegasus Book LLC.
- Foscarini M. 1722. *Historia della Republica Veneta*, [ed.] *Degl' Istorici delle cose Veneziane, I quali hanno scritto per Pubblico Decreto, Tomo Decimo*, In Venezia: Appresso in Lovisa.

Summary

VENICE AND THE OTTOMAN SIEGE OF VIENNA (1683)

The decision of the Sublime Porte to become involved in the fate of Imre Thokoly had its outcome beneath the walls of the city of Vienna. This was the second attempt in their history (the first being in 1529) to capture the capital of the Habsburg Empire. After the attacks were repelled and Vienna was defended, Leopold I (1658-1705) decided to join an alliance known as the Holy League in order to continue the war against the Ottoman Empire. This marked the start of a conflict better known as the War of Vienna or the Great Turkish War (1683-1699). This paper represents an analysis of how the Venetian oligarchy and public opinion viewed the siege of the City of Vienna and their initial reactions following the withdrawal of the Ottomans. The resulting support, based on the high reputation of the Austrian branch of the Habsburgs, resulted in Venice making a speedy decision to join the Holy League.

After Venice reached a peace with the Ottoman Empire in 1669, thus ending the twenty-five-year War of Candia, it had to give up a part of territories conquered during that conflict. The loss of certain fortifications in Dalmatia was especially difficult to swallow, as well as the loss of Candia (Crete). Members of its oligarchy remained very dissatisfied and they attempted to make use of even the smallest sign of weakness of the Ottomans to stir up the public to rise up and regain what was lost. The reputation of Leopold I, which grew after the Ottomans were repelled from Vienna, caused certain people in Venice to view this as hope for possible retaliation. The fact that Venice was uncertain in which direction the Sultan's troops would go is reflected in the decision of the Senate to step up the defense positions in the region of Friuli (Venezia Giulia region) and the Senate was able to breathe a sigh of relief only after the army reached Vienna. However, reports about the Christian victory which started coming in in the middle of September of 1683, divided the senators and some of them started calling for a war against the Ottomans. The initial hesitation was replaced by the firm resolve to join the Holy League. This marked the start of a new conflict better known as the Morean War (1684 – 1699).

Key words: Venice, Ottoman Empire, siege of Vienna 1683, Friuli, Dalmatia

(Translated by the author)